

Maciak, Dariusz

„Przegląd Wschodni”, z. 1, 1991 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 83/4, 787-789

1992

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Krzysztof Rutkowski podał do druku nie publikowany dotąd w całości list Ludwika Królikowskiego do Mickiewicza w sprawie utworzenia „Zakonu dzieci polskich”, który chronologicznie poprzedzał podobne projekty wysuwane przez innych emigrantów. Janusz Pezda opublikował dwie nieznanne dotąd, różniące się szczegółami, wersje relacji Ildefonsa Kosiłowskiego o śmierci A. Mickiewicza. Marek P. Prokop podał do druku 23 nie publikowane dotąd listy Joachima Lelwela do Seweryna Gałęzowskiego ze zbiorów Biblioteki Polskiej (jest to początek szerzej zamierzonej edycji ineditów wybitnego historyka). Ponadto w tomie zamieszczono blisko siedemdziesięciostronicowe uzupełnienia i sprostowania biograficzne Janusza Pezdy do książki Barbary Konarskiej „Polskie drogi emigracyjne. Emigranci polscy na studiach we Francji 1832—1848” (Warszawa 1986), a także cz. I „Katalogu archiwum Gierszyńskich ze zbioru THL” opracowaną przez Elżbietę Morawską i opatrzoną wstępem przez M. P. Prokopa (obejmuje ona papiery Henryka Gierszyńskiego). W XX wiek wkracza przyczynek Danuty Płygawko wyjaśniający na podstawie przechowywanego w Bibliotece Polskiej Archiwum Kazimierza Woźnickiego (kierownika utworzonej w 1907 r. w Paryżu Polskiej Agencji Prasowej) genezę przechowywanego obecnie w krakowskiej Bibliotece Czartoryskich „Adresu Dzieci Irlandzkich” do dzieci wielkopolskich z okazji strajków szkolnych w początku stulecia. Zgodnie bowiem z przyjętą formułą publikowane materiały i opracowania oparte są w całości lub w części na zbiorach Biblioteki bądź też do jej dziejów się odnoszą. Zawartość tomu dopełniają bieżące materiały Towarzystwa Historyczno-Literackiego, lista jego członków w latach 1968—1990 oraz indeks osobowy.

Zbiory placówki na Wyspie Św. Ludwika nie ograniczają się do materiałów XIX-wiecznych. W ciągu bieżącego stulecia napłynęło tam wiele bardzo interesujących spuścizn z emigracji, toteż omawiane wydawnictwo, jeżeli tylko będzie kontynuowane, ma szansę znaleźć znacznie szerszy krąg odbiorców — miłośników historii najnowszej i współczesnej.

Ł.K.

„Przegląd Wschodni” r. I, 1991, zeszyt 1, s. 226.

Polska nauka historyczna przechodzi w ostatnich latach wyraźny kryzys. Ukazuje się coraz mniej książek naukowych *sensu stricto*. Nad licznymi czasopismami zawisła groźba likwidacji. Można mieć nadzieję, że jest to tylko okres przejściowy. W miejsce wydawnictw „tradycyjnych” powstają nowe, które zapowiadają realizację ambicji naukowych polskich historyków. Jedną z oznak „nowych czasów” jest pierwszy numer kwartalnika „Przegląd Wschodni”. Zdaje się on zapowiadać przedsięwzięcie znaczące, mogące liczyć na poparcie i historyków, i czytelników.

Do tej pory wśród czasopism historycznych przeważały takie, które poświęcone były wszystkiemu lub prawie wszystkiemu aspektom dziejów. W każdym numerze znaleźć można było artykuły poświęcone prawie wszystkim epokom i wielu obszarom geograficznym. Dziś coraz trudniej wysupłać kilkanaście czy nawet kilkadziesiąt tysięcy złotych, aby kupić numer pisma, w którym interesuje nas tylko jeden artykuł. Lepsza przyszłość rysuje się przed czasopismami poświęconymi jasno skonkretyzowanemu zjawiskom historycznym, obszarom geograficznym czy epokom. Takim właśnie wydawnictwem będzie „Przegląd Wschodni”, „poświęcony historii i współczesności Polaków na Wschodzie i ich związków z innymi narodami tego rejonu”. Redaktorzy konkretyzują, że „pojęcie »na Wschodzie« odnosi się do obszaru sięgającego od obecnej granicy wschodniej Rzeczy-

pospolitej po Sachalin i Mandżurię". Mniej jasne jest wyznaczenie wstępnej granicy chronologicznej wieku XIV (Kazimierz Wielki i Ruś Czerwona?).

W skład Komitetu Redakcyjnego wchodzi: Jan J. Malicki (redaktor), Marian Romanowski (sekretarz) oraz Andrzej Chodkiewicz, Grzegorz Karczmarsz, Andrzej Krawczyk i Stefan Rakowski. Liczna i imponująca jest lista członków Rady Programowej pisma. Wśród czterdziestu nazwisk wybitnych badaczy Wschodu, oprócz Polaków (w tym amerykańskich i brytyjskich) znajdujemy naukowców z Litwy, Białorusi i Ukrainy, Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Rosji i Stanów Zjednoczonych. Tak poważne przedsięwzięcie naukowe znalazło również poważnych promotorów; pierwszy zeszyt pisma ukazał się dzięki pomocy: Fundacji „Polska w Europie”, Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” oraz Studium Problemów Narodowościowych ZSRR i Europy Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego. Adres Redakcji: Krakowskie Przedmieście 64, pok. 10, 00-322 Warszawa.

W omawianym numerze znalazło się dwadzieścia różnego rodzaju materiałów. Otwiera je programowy poniekąd artykuł Stefana Kieniewicza „Kresy. Przemiany terminologiczne w perspektywie dziejowej” (s. 3—13). Nie będąc tu omawiając poszczególnych artykułów; podejmują one zagadnienia z kilku epok i kilku dyscyplin naukowych. Warto je chyba wyliczyć, gdyż da to obraz zamiarów Redakcji w przyszłości. Tadeusz Wasilewski w artykule „Daty urodzin Jagiełły i Witolda. Przyczynek do genealogii Giedyminowiczów” (s. 15—34) modyfikuje szereg dotychczasowych ustaleń co do chronologii Jagiellonów. Maria Janion w opracowaniu „Szkola białoruska w poezji polskiej” (s. 35—48) skupiła się na twórczości Tadeusza Łady-Zabłockiego i Jana Barszczewskiego z lat czterdziestych XIX stulecia. „Litewsko-białoruska przestrzeń idylliczna” Aliny Witkowskiej (s. 49—58) omawia mit Wielkiego Księstwa Litewskiego w literaturze polskiej od Adama Mickiewicza do Tadeusza Konwickiego. Trzecim tytułem z tego cyklu jest „Poeta pogranicznych prowincji. O Władysławie Syrokomli” Elżbiety Kiślak (s. 59—70). Ze sfery literaturoznawstwa na grunt nauki historycznej przynosi nas opracowanie Jana Dziegielewskiego „Polityczne opcje reprezentacji sejmowej południowo-wschodnich ziem Rzeczypospolitej w czasach Władysława IV” (s. 71—81). Kolejne dwie prace poświęcone są historii sztuki (obie ilustrowane!). Tadeusz Jaroszewski omawia „Pałac w Tulczynie i początki architektury klasycyzmu na Ukrainie” (s. 83—111). Kanwą dla Małgorzaty Omilianowskiej stała się „Działalność architektoniczna Mariana Lalewicza w Petersburgu” (s. 113—132). W wiek XX przynosi nas Jerzy Kumaniecki artykułem „Repatriacja Polaków po wojnie polsko-radzieckiej w latach 1921—1924” (s. 133—145). Czasów nam współczesnych (po części) dotyczy opracowanie Grzegorza Błaszczyka „Polacy na Litwie. Zarys problematyki historycznej i współczesnej” (s. 147—167), doprowadzone do marca 1990 r. W dziale „Dokumenty i materiały” znajdujemy dwa listy, fragment pamiętnika („Pro memoria”) i modlitwy unickiego księdza Jana Sierocińskiego (zm. 1837). Źródła te poprzedza wstęp Wiktorii Sliwowskiej pt. „Księdza Jana droga do Polski” (s. 169—175). W tym samym dziale znajdujemy „Przegląd spuścizny Benedykta Dybowskiego dotyczącej Syberii” Bolesława S. Szostakowicza (s. 185—193). W spisie treści tytuł tego opracowania rozszerzony został o słowo „nie publikowanej”, które wyjaśnia zawartość artykułu, ale dowodzi także niestaranności edytorskiej (również cytowany powyżej artykuł J. Kumanieckiego nosi nieco inny tytuł w spisie treści, a inny wewnątrz zeszytu). Część badawczą czasopisma zamykają cztery recenzje. W „Kronice” znajdujemy materiał „Organizacja i stowarzyszenia polskie na Wschodzie” (s. 209—216). Numer zamyka „In memoriam”, gdzie pomieszczono nekrologi prezesa Społeczno-Kulturalnego Towarzystwa Polaków Łotwy Ity Kozakiewicz (1955—1990) oraz kardynała Władysława Rubina (1917—1990).

Wyliczone tu prace mają różny charakter (od przyczynkarskich po syntetyczne), ich autorami są specjaliści kilku dyscyplin naukowych (historiografia, historia sztuki, literaturoznawstwo, demografia), wywodzący się z różnych ośrodków badawczych. Lista autorów i dzieł będzie się powiększać. Można mieć więc nadzieję, że „Przegląd Wschodni” stanie się jeany z ośrodków, wokół których kryształizować się będzie tak do tej pory rozproszone, choć liczne, grono badaczy Wschodu.

D. M.

Nasz Radawod. Kniga 3: Materialy miezdunarodnoj naucznoj konferenciji po regionalnoj istorii Wostocznoj Jewropy „Kultura narodow Wielikogo Kniazestwa Litowskogo i Bietorussu. XIII — nac. XX w.w.” Red. D. Karjew. Bietorusskij fonu kultury, Grodno 1991, cz. 1—3, s. 602.

Sygnalizowana pozycja zawiera tezy wystąpień uczestników konferencji międzynarodowej, odbytej w Grodnie w dniach 22—24 września 1991 r., a dedykowanej pamięci wybitnych badaczy dziejów Europy Wschodniej — Aleksandra A. Zimina i Nikołaja N. Ułaszczika.

Obfity materiał konferencji — w publikacji odnotowano 89 referatów i komunikatów — podzielony został pod względem merytorycznym na sześć działów: historiografia i źródłoznawstwo (s. 11—201), kościół i kultura (s. 203—274), oświata — nauka — myśl społeczna (s. 276—355), sztuka i architektura (s. 357—401), rod — grupa społeczna — etnos (s. 409—520) oraz polityka i prawo (s. 522—601). Całość budzi zainteresowanie jako próba faktycznego stanu obejmującej się w zmienionych warunkach politycznych historiografię białoruskiej, zarówno uprawianej w stołecznym Mińsku, jak i w mniejszych ośrodkach: Grodnie i Witebsku. Masowy udział w konferencji badaczy z innych rejonów b. ZSRR — Rosji, Ukrainy, Litwy, a nawet Kazachstanu — pozwala postrzeżyć wspomniane zjawisko w znacznie szerszych kategoriach, na tle kondycji całej historiografii postrzańskiej.

Lektura omawianego tomu dostarcza różnorodnych refleksji. Obok pozycji ciekawych i wartościowych, wśród których na odnotowanie zasługują szczególnie teksty: E. Banionisa o tendencjach rozwojowych W. Ks. w XV w. (s. 535—539), St. Dumina o tatarskiej ludności służebnej na Litwie (s. 439—448), W. Pucki o „ciemnych wiekach” w dziejach białoruskiego i ukraińskiego malarstwa ikonowego (s. 366—374), K. Awierjanowa o niebanalnej postaci wielkiej księżnej moskiewskiej Sofii Witoldówny (s. 461—471), W. Uljanowskiego o wileńskim okresie tułaczki patriarchy Ignacego i jego roli w rokowaniach unijnych pierwszej ćwierci XVII w. (s. 231—237) oraz M. Kroma o pojęciu „stariny” w kulturze polityczno-prawnej WXL w XV—XVI w. (s. 540—544), napotykamy również na publikację wątpliwej wartości, jak chociażby kompilacyjny tekst A. Narbuta o Gedyminowiczach w dziejach ziem zachodnioruskich (s. 456—460) oraz I. Poczinskiej o produkcji książki raskolniczej na litewskich i białoruskich ziemiach Rzeczypospolitej (s. 268—274). W ostatnim przypadku szeregu supozycji autorki budzi uzasadniony niepokój. Przykładowo, konstatacja, iż dopiero w następstwie I rozbioru realizacja na szerszą skalę zamówień starobrzędowców stała się możliwa w typografiach Wilna, Supraśla i Grodna, a to dzięki likwidacji kurateli jezuickiej nad tymi zakładami oraz osłabnięcia pozycji Kościoła katolickiego, zdaniem autorki dążącego konsekwentnie nie tylko do eliminacji innych wyznań z życia politycznego, ale wręcz do ich kompletnej likwidacji, oparta jest na oczywistym przeinaczaniu faktów. Symptomatyczne wszak, iż wykonawcą zamówień rosyjskich starobrzędowców, zmuszonych do drukowania swoich dzieł